

Seese-Seese

POULAR

CE1

République du Sénégal

Ministère de l'Education nationale

Vente interdite

République du Sénégal

Ministère de l'Education nationale

Pulaar

Seese-seese

Tolno 7 Deftere 4

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Loowdi deftere ndee

Kummba, demoowo mawdo oo.....	4
Ndema, awo e ngaynaaka.....	16
Lekkol amen	28
Ittingol ndiyam	40

Kummba, demoowo mawdo oo

Gorgol Kummba ko debbo ganndaado e **diiwaan** Maatam. Omo jogii ngesa mawba e nokku mo o hodi oo. Hannde subaka, eleweebe e jannginoowo mumen debbo ngarii ndaarde ngesa baa. Kambe kala be ngari ko yeewde ngesa gorgol Kummba. Sukaabe bee njanngata ko e lekkol wuro ngoo. Gorgol kummba ko e ngaal dudal o janngi. O weltiima ko janngoobe bee ngardi e madam mumen koo. O yetti be kambe kala e **garaangal** maabbe. Nde be njettii, gorgol Kummba wi'i eleweebe bee : « No mbad-don sukaabe ? »

Sukaabe bee njaabii : « Amin celli.»

Gorgol Kummba wi'i : « Mbi'etee-mi ko Kummba Bah, kono **badiibe** mi bee noddirta mi ko Gedda. »

Booyaani tan, Kummba yahdi e sukaabe e jannginoobe mumen, be puudii yirlaade ngesa baa. Duum ina weli gorgol Kummba.

Gorgol Kummba debbo jaambaaro oo, yirlidii e maññe laabi keewdi ngesa baa haa ba **hawri**. O holli sukaabe kala ko fuñnoo e mabba. E laawol hee, elew gooto wi'li mo : « Ngesa maa baa ina mawni, tee eba yaaji. Amin mbaawi anndude no mbad-daa haa ba wa'i nii ? » Gorgol Kummba jaabii : « Mi booyii liggaade, duum wadi ndañ-mi ngesa mbaaba nii. » Ko e nder lekkol mon oo janngu-mi haa kalaas **jeegobiijo** oo. Nde pot-mi reseede ndee, ndañ-mi joom galle. Kitaale gadane dee, ko liggeey galle oo tan ngonnoo-mi. Ñalawma gooto tan, pellit-mi **waylude jañbal**. Ko ndeen mbii-mi : mbido yidi liggaade. Ko ndeen njeewtid-mi e joom galle am, e **esiraabe** am, e liggeey mo njid-mi oo. Ko doon pellit-mi naatde e ndema.

Kummba fuddii haalande sukaabe bee to o rewi. O wi'i be : « Puddii-mi ndema ko e ngesa tokoosa ba esi am gorko rokkunoo kam. Mbido aawatnoo heen kala **foddere**. So lekki kii mawniino haa biibbe bee benndii, mi **soña**. Heen huunde mi yeeya, ko heddi koo mi ñaama. Ko ndema sardinje mbadatnoo-mi, mi soña ceedu e ndunngu. Sahaa kala mi dañatno kaalis. E fuddoode, mbido rematnoo **sewsewo**. So ceedu yontii, mi yeeya. Mbido huutortonoo karne. Mi winndatno heen kala ko njeeey-mi e ko perii-mi. Duum wadi ñalawma kala mbido anndi **ko naati e ko yalti**. Ko noon njanngir-mi no kaalis jogortee. Mi fawana on heen : Nde lebbi seeda pawi heen, kaalis oo beydii heewde. »

Kummba fawi heen : « Liggeey am oo ina yahri yeeso. Ko ndeen njah-mi galle kuufdo diiwanuuji dii e gardagol meer, ndokkaa mi leydi, mbele mbido waawa **sarde junngo** e ndema kaa. »

Nde gorgol Kummba yeewtanta sukaabe bee, be **mbil'i ko cel**, ebe kedoo mo. Ndeen tan, yimbe kala nandi diiraango masinj pompoowo oo. Gorgol Kummba wi'i : « Ko pompe roosata ledde dee. Omo heewi nafoore. Ndaaree, so ndiyam dam yaltii e tiwooji dii, dam fa'i ko e mbalkaaji dii. Diin tiwooji pawaa hakkunde ledde dee. Edi mbadi gudde tokoose. Hakkunde gudde didi ko feccere meeter **lommbii** doon. Ndiyam njaltojam heen dam, rewata ko e deen gudde, ina **toabitaa**, ina roosa ledde dee. Ndeen feere ina hada bonnugol ndiyam, tee ina leppina ledde dee e kala sahaa. »

Gorgol Kummba wi'i : « Ngesa am baa ko ko b̄eydii, d̄uum wadi liggeey oo muusatno so tawii mi alaano pompe. Deen pompe ina usta tampere ȳoogol ngam roosde. Miin gooto tan mi waawaa gasnude golle dee. Duum saabii noddu-mi sukaabe worbe e rewbe wuro ngoo ngam b̄e **nannga e liggeey** hee. Njobdi ndii wonataa kaalis. Ko aawaa koo so benndii, mi ittanat heen moni kala yeeya **heba** heen. »

Caggal makko, elew gooto wi'i : « Mi **teskiima** wonde ndema sewsewo oo buri mawnude e jeeyeteedo e jeere ndee. »

Gorgol Kummba jaabii : « Amin mbada e ngesa baa **doornde** feewnaande e nder leydi ndii. Ndeen doornde, ina addana leydi ndii moyyude. Nde wuurna ledde dee, d̄uum wadi sewsewo oo buri mawnude. »

Gorgol Kummba rutti ina haalana sukaabe bee hol no doornde feewnirtee.

Ko ndeen o wili : « A asat ngaska, naatnaa heen kurjuru gimmiido e galleeji dii. Kono mbadtee hakkille e dum doo. So on ndenndinii kurjuru oo, ngittee kala ko woni e dalli walla mbuus, ekn. Yiyal walla njamndi fotaani renndineede heen. Dee gede kala ina mbayloo. So de mbayliima, edi mbonna doornde ndee. Caggal nde ngittu-daa de, ndenndinaa kurjuru oo e **jaañe, dubuuje, bordoođe**, ekn. So a yonkii dum, kuuraa heen hudo. Koon hudo ina boyna leppugol ngaska kaa e nibbere ndee. Kadi, ina ñolna kurjuru oo. Jooni, heddi tan ko roosde kurjuru oo ko heewi tawa sahaa kala ada dillina dum. So a fadii hakke lebbi jowi, ko ndeen ndañataa doornde. Ada waawi oon sahaa **suyde** e ngesa baa. »

Gorgol Kummba ina jeyaa e labbinbe wuro ngoo. O yetti ko joom'en saretaaji ina njiilo e leede dee ngam **rusde** kurjuru oo. So kurjuru oo renndii, o naatna mo e nder ngaska. Jooni hay kurjuru gooto **joowaaki** e nder wuro ngoo. Duum wadi, rafiji dii ngustii. Ko **ngañaari** e gorgol Kummba sabu o soodaani doornde ndee e isin. Duum addanii mo dañde kaalis. Gorgol Kummba yettiti konngol : « Ndaaree hubeere ndee too, mi wadii toon isin tokooso. Omo waawi **waylude** bïbbe dañaade e ndema kaa, kam e sewsewo oo. Duum addi, mbido feewna ndiyam follere, mi yeeya ðam otelaaji dii, kam e caggal leydi. Mbido yeeyaa yimbe wuro ngoo jogiibe bitikaaji. Mbido feewna kadi konfitiir tamaate e manngo. Yimbe wuro ngoo ina njidi ðum. Sahaa kala ko peewnat-mi koo ina beydoo. »

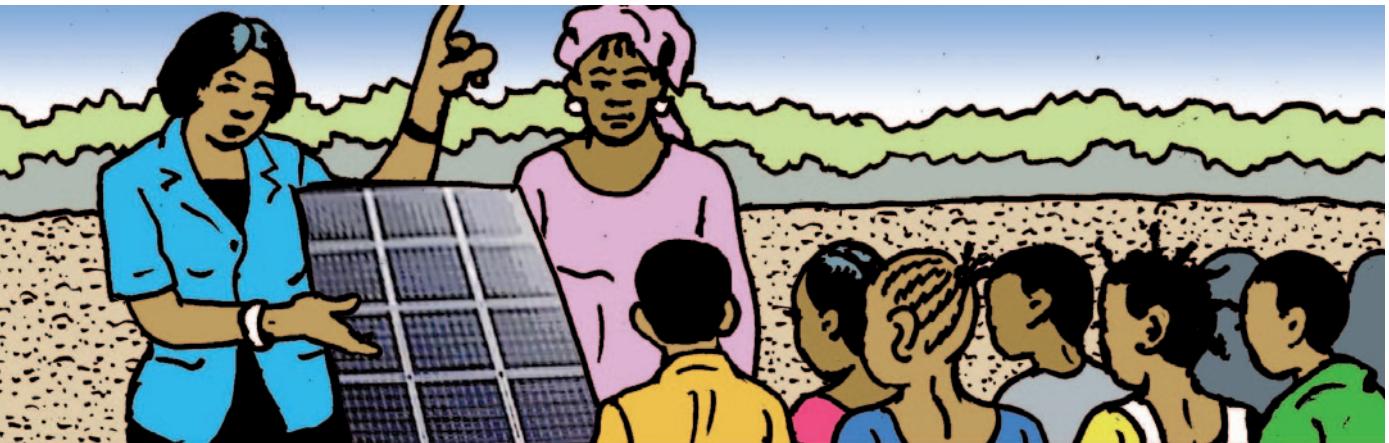

Gorgol Kummba wi'i : « Oo isin tokooso, maa o b̄eydo mawnude.

E oon sahaa, maa mi waylu sewsewo oo e pudi dii. Mi wadta wadde ndiyam ooraas. Kadi, sukaabe rewbe e worbe maa ndañ golle e diiwaan oo. Ko b̄id̄do debbo **kalfin-mi** isin tokooso oo. Miin, mi yuurnoto tan liggeey oo mi annda ko naati e ko yalti. »

Nde jannginoowo oo yetti konngol wi'i : « Hol no ndognirtaa pompe dee tee wuro ngoo alaa **kuuraa** ? »

Doon e doon, gorgol Kummba wi'i yo b̄e ndew e mum haa to caggal hubeere too. O wi'i : « Mbido **feñi doo soleer** ngam dañde kuuraa, woni jayngol. Naange ngee ko arsuko Afrik. Ina wadi kuuraa mo gasataa. Jiidaa e petarol walla gaas ko nganndu-daa koo, ko ko gasata. Tee, so d̄um gasii, a y'eewoyat goddum. »

Jannginoowo oo fawi heen : « Naange ngee ina waawi hokkude moni kala kuuraa tawa a yobaani. Oon kuraa ko denndaado tee o gasataa. Gooto kala ina waawi huutoraade mo. »

Nde gorgol Kummba hefti konngol, wi'li : « Jannginoowo oo haalii goonga. Laamu nguu ina duña yimbe yo kuutoro oon kuraa. »

Nde **jirlagol** nokku gasi, jannginoowo oo yamiri elew kala yo o ndaaroy ko yid'i. Hade eleweebe bee e madam mumen hootde, be njiyondiri kadi e Gorgol Kummba. Ko doon Buubu keewdo **gacce** oo wi'li : « Gorgol Kummba, **njillu** nguu weli, mi dañi heen mijo. »

Gorgol Kummba jaabii mo : « Eyyoo, hol mijo ndañ-daa ? »

Buubu weltii, moosi seeda hade mum y'ettitde konngol.

Buubu jaabii : « Mbele amin mbaawi wadde sardinje e nder lekkol amen ? »

Gorgol Kummba **hebbitii** : « Ina waawi wonde kay. Madam mon ina waawi wallude on ndemon heen karot, supome, nawe, ekn. Odon mbaawi **loorde** ledde e dingiral lekkol oo e taariindi mum. Miin maa mi wallit on e **aawdi** ndii. Kadi, liggotoobe e ngesa am baa, maa ɓe ngar sahaa kala wallude on. »

Sukaabe worbe e rewbe wuro ngoo mballii eleweebe bee haa ndarni sardinje mumen. Liggantoobe Gorgol Kummba bee ne jaggii heen. sewsewo gadiido dañeede e sardinje oo yeeyaa ko yeeytoobe sewsewo bee. Ko heddi koo, subaka kala ɓe **beyditaroo** e kantin lekkol oo. Duum ina addana ndefu nguu welde. Fedde huufnde lekkol oo mooftata ngalu nguu. E nguun ngalu ɓe peewniti heen banjuuji bonnoodi.

Naamne

- 1 Mbele Gorgol Kummba weltiima nde o yi'i eleweebe bee e jannginoowo mumen ?
- 2 Mbele dewgal Gorgol Kummba won ko bonni e liggeey mum ?
- 3 Ko addani ngesa baa moyyude ?
- 4 Ko wađi ko sewsewo ngesa makko buri benndude ?
- 5 Hol nafoore sardijñe oo joganii lekkol oo ?

Ndema, awo e ngaynaaka

Ndema, awo e ngaynaaka

Ndema ina dañi faayienda mawdo e Senegaal.

So en njidii ndema moy'ya, alaa e sago ndañen **leydi nguurndi** kam e ndiyam njondam. Eden **katojini** kadi e gollooße e gese dee. Yimbe wuурбе e ndema doo e Senegaal ene keewi. E teemedere kala cappande njeedido neddo nguuri ko e ndema. **Leyyi** ndema ko didi. Rema-ñaama lolliri ndema nguura (gawri, makka e maaro) idii. Yanti heen ko rema-yeeya **lolliri** ndema njeeygu (rema yeeya isinaaji). Ndema sewsewooji kam e ledde besnooje beydotoo heen. Yimbe ko e dii nguurata kono ina wadi heen ko yeeyoytee caggal leydi. Ndiyam maayo Senegaal kam e ðam maayo Kaasamaas wisirtee gese daande maayo won e sahaaji. Kono ndema kaa ina dañi cadeele. Yooro, baasal ndiyam, kam e ñakkere kabirde moy'ye lorlat ndema.

Ndema kaa jooni ina naamnii ndiyam, leydi nguurndi kam e kabirde moy'ye. Leydi so maayii, remde heen gerte walla gawri ko cadeele addata. So ndi moy'yii, ndi wuurii, so a aawii heen gerte walla gawri walla ñebbe a **soñat** ko heewi. Makkaari, demoowo to wuro Sammba Njammbaan, ina dum anndi. Ko o **pellitdo** jiddo ngesa tigi-rigi. O ummoto law ngam falaade cadeele ngesa makko baa. O fuddoto feewnude gese makko didi dee, lebbi tati ko adii **ndunngu**. Ngesa ngoota baa ko e wuro makko woni. **Keddiiba** baa woni ko to wuro yumma makko Kummbijja. So a tawii mo to ngesa makko too, omo boornii tenngaade, jogii jalo goppu. Subaka e kikiide omo to gese. Omo itta hudo koo, omo soppita day'ye. So tobii haa leydi ndii leppii cebet, Makkaari yahat to gese. So o yettiima, o aawa gerte e ngesa makko ngonba wuro Sammba Njammbaan baa, o aawa gawri e ngesa wuro Kummbijja baa. Nde gerte puudii fudde, Makkaari sarii e gese dee doornde kam e engere. Ko masinjaaji o huutortoo so omo rema gese dee.

Ngaynaaka woni aynude jawdi, toppitoo ndi, durna, yarna, safra. Ko duum woni ngaynaaka. Ko ngaynaaka moyy'a yeñtinta jawdi. Jawdi ndii ina wona ladde walla wuro. Kala jiddo ngaynaaka alaa e sago o tuugnoo e gede didi : wuurna jawdi ndii, toppitoo ndi. Eden poti beydude jawdi ndii kam e dañde njeñtudi moyy'iri iwndi e jawdi ndii. Ko jawdi ndii wuurnata yimbe bee, sabu ko kayri rokkata en biradam, teewu, boccoode, njuumri, ekn.

Ina woodi porodiji di ñaametaake kono edi beyda bamtaare. Yeru oo woni guri, sigeiji, gallaadi, doornde, ekn. Hoto en njejxit wonde jawdi ndii kam e kulle ladde dee, mballat yimbe e yiddeeji maññe. Edi mballa be kadi e golle gese. So eden ndadda kadi, rawaandu, kullel wuro, wallat en. Ina woodi kadi kulle kabbeteede saret nawa yimbe kam e bagasuji maññe. Dee kulle caabii joom'en galleeji heewbe ina ndaña deppaas ñande kala.

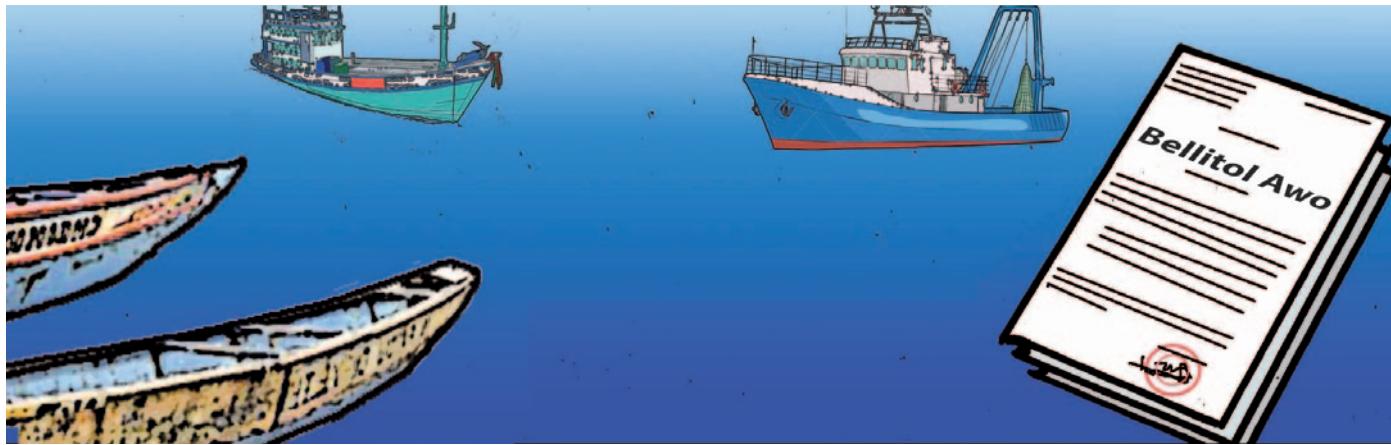

Diin porodiji ko e ngaynaaka ndañetee. Leyy়ি ngaynaaka ene keewi etee di njiidaa. Eden mbaawi heen limde ngaynaaka na'i, baali e be'i. Ina woodi kadi pucci, mbabba-tugal, dawaadsi kam e ulludi. Dii ley়ি ngaynaaka ene caaboo bamtaare yimbe. Edi ngaddana kadi bamtaare leydeele baasde walla baasde ñaamdu yonndu. Hoto en njejxit nafoore doornde e leydi demoowo. Ndeen nafoore ko e ngaynaaka iwata. Ko doornde jawdi buri waawde wuurtinde leydi demoowo. Doornde ndee beydat njeñtudi ngesa makko, duum beyda bamtaare leydeele dee. Ko duum wadi ngaynaaka kaa adda bamtaare faade e nguurndam. Duum saabotoo miliyoñaji miliyoñaji yimbe waasbe ðaminaade ngalu e ngaynaaka.

Ngaynaaka ko feere moyyere ngam yellitde nguurndam yimbe bee. Sukaabe hannde ene poti dillude heen no feewi. Duum saaboo be ndaña golle ko'e maññe, teenji noon e ngal baasal golle muusngal.

Awo ngoo ina woodani leydi Senegaal kam e yimbe mum nafoore. Geej Senegaal ina jeyaa e geejuuji burdi heewde liiddi e aduna hee. Awo ngoo ina jeyaa e ko buri beydude bamtaare e leydi ndii. So a dariima e daande geej oo ada yeewa, maa a yii laade keewde ina njaha ina ngarta e nder geej hee. Kono duum hadaani kulle gonde e nder geej ustaade no feewi. Saabii duum fof ko baylogol kilimaa oo, kurjuruuji geej kam e batooji gummiidi leydeele ene ngawa. Ko duum saabii joom laade'en doo e Senegaal awoyde to woddi haa burti. Be nduumoto balde keewde e ndiyam nde be mbaawa awde liiddi keewdi. Etee e duubi **seedä** tan caggal, ko daande geej tan awoobe bee kaadatnoo. Etee duum hadataano be awde ko foti no ko be ngawata jooni koo. Awo ngoo ina wadi faayienda tigi-rigi e yellitaare leydi ndii. Ko jogori bonnude **ngalu** geej oo ina heewi. Ko duum saabii en lelnude **sardiji** kollirooji hol no pot-den **naftoraade** geej.

Ngaynaaka kaa ina dañani leydi Senegaal nafoore. Kono awo ngoo ina dañi faayienda tigi-rigi. Leyyi awo ene keewi e leydi ndii. Awo heen kala ina jeyaa e ko bamtata faggudu leydi ndii. Idii heen ko **awo mawngo**, rewi heen ko **awo tokooso**. Sakkitiingo ngoo ko **tippondirngo e coftal balli**.

Kala ko awaa e geej, renndinee haa heewa, nawee yeeyoyee caggal leydi. Ko ngoon awo woni awo mawngo ngoo. Ko antarpiriisuuji jaambureeji di Senegaal e di caggal leydi mbaadata ngoon awo. Ina dañi kadi sardiji tonngudi dum.

Kala gawiroowo noon alaa e sago ndañaa kayit jamiroowo ngoon awo. Duum doo fof hollirat wonde alaa e sago daña sahaa mo hay gooto hebataa kayit jamiroowo awo. Ko duum saabii hay gooto fotaa awde, ngam fooftinde geej oo. Kala diwdo sardiji awo dii, maa laawol yan e mum.

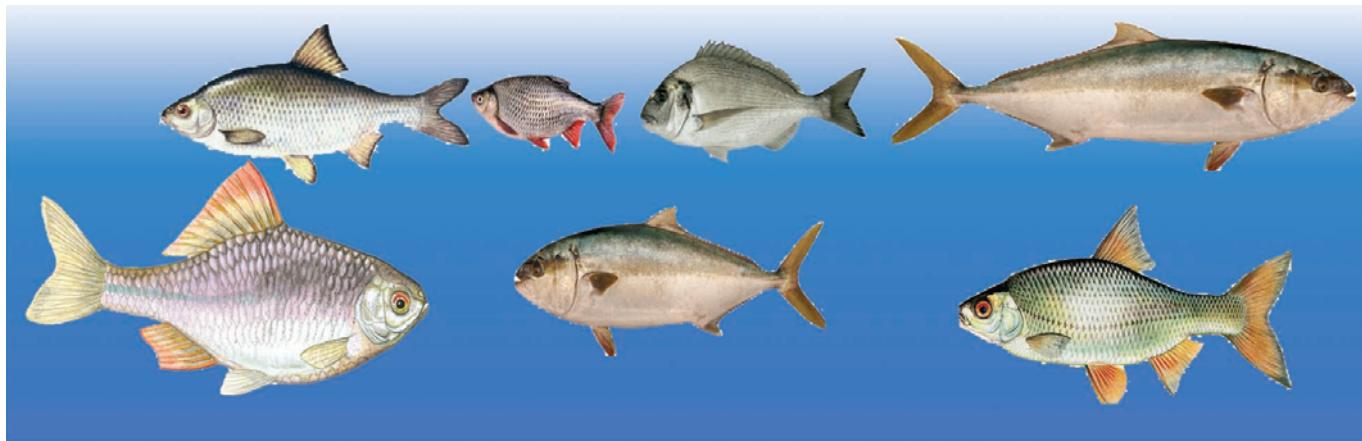

So en bennii **awo mawngo**, ndewnen heen awo lollirngoo **awo tokooso**.

Ñande kala awoobe ngol leñol ene mbaða ðum e nder nokkuuji mumen.

Be kuutortoo ko laade kam e batooji. Ko buri heewde e awoobe Senegaal, ko ngoo awo mbadata. Ngol leñol awo kadi ina naamnii gawoowo jogoo kaayit jamiroowo. Ko sarwiis awo diiwaan oo tottirta ðum. Sarwiis awo rokkirat hitaande kala oon kaayit. Etee ko hakkunde ñande go'o lewru Sanwiye e ñalnde **sakkitiinde**, hono cappande tati e go'o e lewru Deesammbar kayit oo rokkirtee. Ko ley'yì tati kaayit ngoodi. Kaayit Aa (A) oo woni totteteedo awoobe daande geej. Kaayit B (bee) oo woni mo awoobe be laade mumen bennataa kilomeeteruuji sappo e tati.

Kayit C (See) oo woni mo laade mumen njawti kilomeeteruuji sappo e tati. Kono batooji mawdi dii njamiraama yo ngawoy do mbelaa fof e nder Senegaal.

Senegaal ina jeyaa e leydeeble burde maantinaade e bannge awo **tippondirngo e coftal balli**. Dannotoobe yiðbe ngol leñol awo, ina ngoowi arde Senegaal hitaande kala. Nokku cubaado e diwanuuji burdi heewde liðdi ko diiwaan Kaasamaas. Ko saabii dannotoobe bee subaade Senegaal ko dañde dñum nokkuuji jooddi, keewdi ceene geej. Ko dñum noon foodtata ðe, ðe ngara Senegaal. Dakaar haa Ndare ko geej woni sara mum. Ndiyam geej ina ðebi buubde. Kaasamaas kam ina woodi maayo kam e geej. Diiwaan Fatik ina woodi **caadli**. Eden kebtina e geej Senegaal, ley'yi liðdi keewdi. Ko wa'i no liðdi yaboy, rekenj (mbarood geej) coof, taas, sompaat, **goor-sikkim**, **liingu mbodeewu**, kiri kiri, ekn., ina ngoodi e geej oo. Ley'yi liðdi goddi ene e nder geej oo. Liðdi keewdi, ceertudi ene e nder ndiyam ðam ; ko dñum saabii dannotoobe bee arde Senegaal. Saabiima kadi heftinde ley'yi awo tati yimbe mbadata faade e coftingol banndu.

Leyy'i awo tippondiraango e coftal balli, dî yimbe mbadata, ko tati. Idingol ngol woni jillondirde awo e fijirde. E ngoo awo, faandaare gawoowo oo wonaa awde liddi. Ko faandaare **ਬ୍ୟାବ୍ୟନୁଡେ ବେରନ୍ଦେ** makko e jillondirgol awo e fijo. Heen sahaa, o awa liingu, o jogoo ngu e junngo makko seeda tan, o wadta ngu e nder ndiyam. Ngol leñol awo wadetee ko e geej Dakaar, Ndar, Kasamaas kam e geej Saalum. Dewngol heen ngol woni ko awirde **caftol**. Ngool leñol awo wadetee ko e geej Dakaar to Ngor, Wookaam kam e Yoof. Engol wadee kadi to Kaasamaas e to Saalum.

Dewtungol heen ngol woni awde e nder ndiyam. Ngool leñol awo ko Senegaal hedditorii ngol. Ko e nder ndiyam ngol wadtee. Ledde ina e nder ndiyam, etee dadî majje ngoni ko dow, liddi ene heen keewi te dî njiidaa.

Ina heewi ñaamooße maaro e liddi joordi e Senegaal. Ko maaro welko kono naamnaaki deppaas keewdo, etee eko heewi **witaaminuuji**. Liddi joordi ko liddi baylaadi, njoornaa. Feewnude liddi joordi ina naamnii yo a dañ peeje dë mbadataa haa peewnaa dûm. Deen peeje nani :

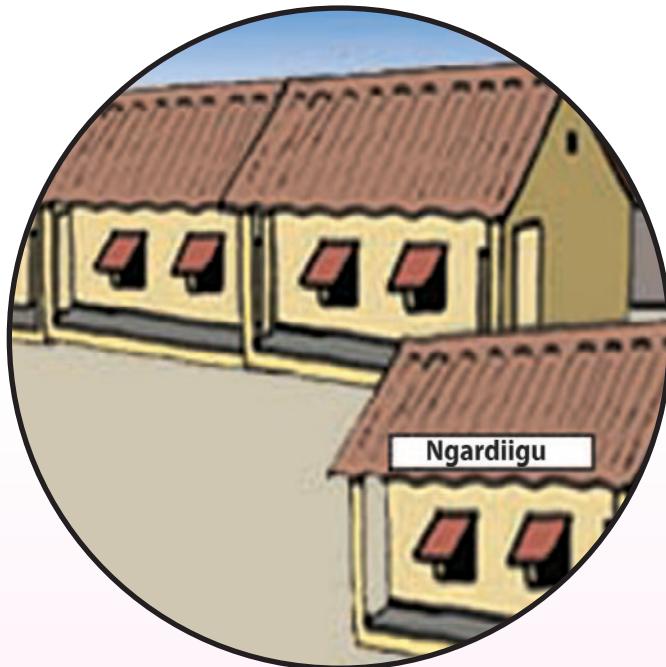
- A lelnat liddi dii e dow leydi, mbadaa gorowocci, cumiraa dûm **hudoo** kam e kobje filaawo walla **baaji bokki**. So gasii njudaa di. Heen sahaa mbadaa bacce kam e **ndoondi** e dow hudoo koo. Ko dûum hadata liddi dii sumde. Liirataa di ko fotde waktuuji didi.
- Daccaa liddi dii ngona a nokku gooto, mbertaa di, mbisaa di ndoondi. So gasii, mbeertaa di fotde dumunna.
- Yettaa paanuuji, puddo-daa hobde liddi dii, tayaa koye majji, ngittaa bacce dee.
- Yettaa lamdam cewdam mbadaa e nder paan, njillondiraa dam e ndiyam, mbisaa e dow liddi dii.
- Yebtaa di mbadaa boowal, ngoppaa balde tati.
- A dañii jooni liddi joordi, walla mbi'aa buna, wad di e nder pañeeji, muurnaa di baas.

Ada waawi mooftude di lebbi keewdi ada yeeya walla ada huutoroo.

Naamne

- 1 Hol no foti ley'yi ndema ngoodi Senegaal? Holi d'iin ?
- 2 Mbele Makkaari ina waawi dañde kaalis keewdø e
ndema kaa ?
- 3 Hol ko saabii ngaynaaka dañde nafoore e Senegaal ?
- 4 Awo ngoo mbele ko ßamtaare e leydi ndii ? Hol ko saabii
d'um ?
- 5 Liiddi joordi d'ii, hol nafoore njogii ?

Lekkol amen

Lekkol amen

Lekkol amen woni ko e diiwaan Jurbel, falnde Baambey ronndismaa Lammbaay, e wuro wi'eteengo Reefaan. So a arii Reefaan lekkol amen woni ko e hakkunde wuro ngoo. Woddaani no feewi jehre mawnde ndee. Lekki mawki ina dari e lekkol oo. Lekkol oo, wadi ko kalasuji sappo e didi. Omo wadi kadi **hodorde** jannginoobe. Ende wadi cuudi tati. **Dingiral** lekkol oo, ina yaaji. Ko doon sukaabe bee pijata. O wadi ko jannginoobe sappo e tato. Gooto e mabbe, jannginta ko arab. Jannginoobe bee ko softube. Eleweebe bee kadi ko **nehiibe** yidbe jannde. Kala nde **kawgel** wadaa e jannde, ko lekkol amen ardotoo. Sukaabe heewbe ko lekkol Reefaan njidi janngude.

Ina wadi lekkol gondo Jurbel, omo seerti no feewi e lekkol Reefaan oo. Oon lekkol, pentiir kalasuaji dii ko ko fuuddii hobbitaade. Dame kalasuaji dii kadi, ko heewi heen **dajjitiima**. Keddiide dee, mooyu nani ñaama de. So a naatii nder kalasuaji dii, mbildi ndii nana hela. So a joodiima e banjuiji dii, a **hooyniima**, ada yi'a asamaan. Elewuugi dii pijat, ḡabba e dow banjuiji dii, ko duum wadi keewdi heen kelii. Won heen kalasuaji, so tobii, ndiyam **simtat** haa leppina kabirde eleweebe bee. Pallanteeje dee, jamde dee towii. Taarorde dee, toppitogol mumen ina heddi. Eleweebe keewbe nattii yidde naatde toon sabu luubeki mbonki cuytoowi toon kii. Musee oo, so joodiima **yowat** koyde mum dee, ko duum wadi koyde siis dee keli. Lekkol, ko jeyi denndaado, ko elewuugi keewdi njanngata toon. Ko duum saabii eden poti teddinde e hisnude dum. Eden poti kadi hisnude mahanteeje dee e kabirde dee haa miñiraabe men mbaawa toon janngude.

Enen eleweebe bee, eden poti toppitaade no feewi laabal lekkol oo mbela jaŋde ndee yubba. Laabal lekkol oo ko fotde men enen eleweebe worbe e rewbe fof. Ko dūm saabii kalaas kala e lekkol oo wadanaa **goomu** toppitiingu laabal. Ina wadi kadi porosee gondo e wuro ngoo, ko kañum rokkata min **kabirde**. Ñande fof, hade jaŋde ndee fuddaade, min pittat kalasuusi dii haa **laaba cer**. So min pittii haa gasi, kurjuru oo rufooyee e pubelaaji diiñaadsi e dame kalasuusi dii. Sahaa e sahaa fof emin lawya kalasuusi dii. Oon sahaa min njaltinat bagasuusi gondi nder dii. So dūm gasii min pitta **lobbukon** kon fof. So min ngasnii e kalaas oo, min kocca ledde e mbuusuusi gondi e dingiral lekkol oo. Ko duum wadi lekkol amen laabi cer. Sukaabe heewbe wonbe e wuro ngoo, ko doon njidi janngude.

Balal lekkol amen, ina mawni no feewi. So a **hiisiima** njuuteendi ndii, fotii e ujunere meepeer. Njaajeendi ndii noon buri famdude, kono fotii e teemedde jeetati meepeer. Eden poti toppitaade mo no feewi, sabu ko kañum feññinta **njooodndam** lekkol oo. Ngam beydude njoodndam balal ngal, nate keewde ina mbadaa heen. Ina wadi **natal** Lat Joor ina waddii e puccu mum Maalaw. Jaambaareebé heewbe wonbe e leydi ndii, nate mum'en ina heen. Duum wadiraak ko mbela eleweebe bee **ñemmba** e maññe jaambaraagal. Ina yidaa kadi eleweebe bee, teddina ganni mumen e leydi mumen. Haa jooni, e bale dee, ina winndaa heen binndi **paaayodindí**. Konngol gadanol ngol ina hirjina eleweebe bee e toppitagol laabal lekkol oo. Konngol godngol ngol, ina hadi be taaraade e bale dee. Ina wadi kadi konngol ciftinoowol nafoore kaayit jibinannde. E ndabba, konngudi dii e nate gonde e balal ngal fof ina njoganii renndo ngoo nafoore. Ko duum wadi, eden poti toppitaade no feewi balal lekkol men haa beydoo yoodde.

Ina woodi goomu cosaango mbele eleweebe bee ina njeyee e ko nawata lekkol oo yeeso. Goomu nguu wiyetee ko **goornomaa eleweebe**. Nde goornomaa oo darnetee, kalaas kof suboto joodaniibe dum. Kalaas fof neldata ko eleweebe dido gorko e debbo. So ebe cubee, elew jiddo kala, ada waawi naamnaade yo a wotane. Mbele dum laaba alaa e sago wotee. Elew gorko e debbo **pooldo** heen fof, ko oon filetee. Caggal subngo joodaniibe kalasuaji dii, ko ndeen subetee fotbe ardaade goornomaa oo. Goornomaa oo ina foti wadde hooreejo, mooftoo wo ngalu e binndoowo. Ina subee kadi Goomu mballoowu **yiilirde** ndee e golle mum. Ina woodi kadi goomu toppitiingu laabal e cellal banndu. **Keddiingu** nguu jogii ko yowitii e ndiyam e ledde nder lekkol oo. Ina wadi goomu toppitiingu kisnal ngalu. Jande ndee ina joganii goornomaa oo faayienda mawdo, ko dum saabii nde wadanaa goomu **keeriingu**. E tonngol, goornomaa oo, saabii sukaabe bee fof naatnii juude mum'en e lekkol oo.

Lekkol amen, limoore eleweebe wonbe toon bee, ina heewi no feewi. So a hiisiima dūm ina abboo e ujunere. Ina heewi **yeeyoobe** aroobe toon. E dingiral lekkol oo, les ledde **niwaakiin** dee, ko heen yeeyoobe bee mbertata njeyguuji mum'en. Sifaaji njeyguuji keewdi ina tawee doon : manngo, gerte, beñe, ekn. Ina woodi yeeyoobe bee nganndu-daa ina laabi no feewi. Be kuurat njeyguuji maññe tawa hay mbuubu ngootu walla henndu memataa di. Kono ina woodi heen kadi **welsindiibe**. Be ngoppat ñameele bee njeeysta dee, buubi ina njuuroo heen. Duum noon, ina yaawi addude **rafiji**. Sukaabe ñaambe deen ñameele, ngonata ko e tuutde, deedi mumen ina ndoga. Goomu kalfinaangu cellal balli nguu, yettii **pellital** hadde ñaamde deen ñameele. Haaldude kadi e yeeyoobe bee nde tiidnotoo toppitoo laabal no feewi. Ko duum addani yeeyoobe bee labbinde jooni njeyguuji mum'en. Duum saabii sukaabe heewbe deedi mumen nattii muusde.

Lekkol amen, nokku oo ina heewi ledde. Sifaaji ledde keewde ina tawee doon. Ina woodi heen **ledde besnooje** bibrbe ñaameteede : manngo, jaabe, limoñ e oraas. Ina wadi kadi, ledde badde **buubri**. Ko doon eleweebe bee njaltata ina pija. Museeji dii, ko les niimeewi mawki ngonki sara biro gardiido lekkol oo be keewi joodaade. Goomu njogiingu ndiyam e ledde, yettii pellitte keewde faayienda. Eleweebe sappo fof, ndokkaama lekki ki poti toppitaade. Emin njogii kadi sardinje caggal kalasuujid. Sifaaji **sewsewooji** keewdi ina ndemee heen. Eleweebe bee ina **lomtondira** e doosgol ngol. Ina woodi kadi goomu cosaangu kalfinaangu njeeygu sewsewooji dii. Sardinje oo, ko kaalis keewdo addanta min. Ko sewsewooji dii min ittata so emin ndefana eleweebe bee e kantin oo. Ledde dee e sardinje oo ina njoganii lekkol oo nafoore mawnde, toppitaade de ko fotde.

Liggeyaaji dī eleweebe bee poti wadde haa lekkol oo laaba, yooda, naamnii ko ngalu keewngu. Goomu toppitiingu kaalis oo, lelnii peeje keewde mbele lekkol oo ina heba ngalu. Lewru fof laawol gootol, kermes ina wadee e lekkol hee. Elew naatoowo fof yoba buudi sappo. E nder kermes oo, ina wadee kawgelaaji, sukaabe bee tottira kaalis so ina njidi heen jeyeede. Kawdo fof, heba **njeenaari** etee hadataa lekkol oo mooba heen kaalis keewdo. E lekkol amen oo, minen eleweebe bee min ndottii **piye**. Kalaas fof, joodaniido dum to goomu too, renndinta kaalis oo. Lewru maayndu kala, be nodda batu mawngu, goomu nguu haalana min ko woni e kees hee. Ngaal gollal joodngal wadi hay elew gooto tardataa addude piye mum. Wuro ngoo ina wadi porosee mawdo, omo walla min e kaalis e golle de min **ummini**. Kaalis oo, min cooda heen **aawdi** sardinje amen oo. Ko dum addanta min kadi waawde soodde kabirde ballitooje e toppitagol ledde dee. Wonbe e goomu toppitoongu kaalis oo ko jaambareebe. Lekkol amen ina jogii kaalis keewdo e kees mum.

Museeji dii ina lelna peeje mbele lekkol oo yahra yeeso no feewi. E **huufo** gardiido lekkol oo, museeji dii sahaa e sahaa fof ina njeewtida e ko'e mumen. E udditgol lekkol oo, won jeewte badanoodé. Ko ndeen porosee lelnaa nawaa **espeksiyonj**. Oon porosee, lekkol amen hebii heen finaasmaa jondo. Ko heen min coodi ledde, min tutii e lekkol oo. Kabirde kuutorteede e toppitagol ledde dee ko e finaasmaa oo kebaa. Lewru kala, museeji dii ina mbada batu njowitiingu e jannde. Be naatat e kalaas, musee oo janngina e yeeso maabbe. So gasii kambe fof be njeewtida e golle jannginoowo oo. Be yeewa heen ko moyy'i, be kaala mbele jannginoowo oo waawa **jokkude** e duum. Ko wadi heen cadeele be mballita mo e peeje. Jannginoobe lekkol amen, ina mballa min kadi e dowgol goornomaa eleweebe bee. Ko kambe mballitta sukaabe bee e ko heewi e peeje moyye be tabitinta dee. Eleweebe lekkol oo ina ndokki jannginoobe bee **hurum**.

Lekkol amen, emin **cosi** fedde jinnaabe janngooße bee. Ko oon goomu jogii jokkondirial hakkunde lekkol oo e wuro ngoo. Goomu oo ina jogii gardiido, oon woni hooreejo oo. Joom wuro oo, sagataabe bee, rewbe bee, jannginoobe bee, eleweebe bee ina njogii joodaniido dumen e goomu nguu. E hoore hitaande ndee, goomu nguu noddat batu, haalana wuro ngoo ko **anniyii** wadde. So be ngaynii, be miijo ko be poti wadde haa kaalis **katojinaado** oo hebee. Ko peeje keewde ndaddetee ngam hebde kaalis. Won e sahaaji, be **piya lammba**, ko hebaa heen fof wadde e lekkol oo. Ina wadi kadi ngesa gawri ba lekkol oo rokkaa. So ndunngu siltii, be coña gawri ndii. Heen feccere yeeyee, heddiinde ndee, huutoree e kentin oo. Kaalis mo goomu nguu renndini oo fof wadtetee ko e lekkol oo. Ko goomu nguu feewnata baafe bondé dee, bale jandé dee e bañuuji bondí díi. Ko duum saabii lekkol amen yoodi.

Naamne

- 1 No foti kalasuaji lekkol amen wadi ?
- 2 Hol ko wadi sukaabe bee ina coftani janngoyde lekkol amen ?
- 3 Hol ko saabii eleweebe bee ina pitta, ina ndoosa kalasuaji dii ?
- 4 Hol ko saabii eleweebe bee ina toppitoo ledde gonde e lekkol dee ?
- 5 No njiiru-daa jannginoobe wonbe e lekkol amen bee ?

Ittingol ndiyam

Ittingol ndiyam

Kala ko wuuri e aduna ina jogii ko sokli ngam wuurde. Duum noon, ko kala to ngon-daa. Aan anndi so dum jawdi, walla lekki, ekn. Kambe fof ebe cokli ndiyam. Alaa ko wadi fittaandu ko waawata wuurde do ndiyam woodaani. Ko buri heewde e neddo ko ndiyam. Ndiyam dam njaraten dam jiidaa e ngondam e **ñameele** dee. Bibbe ledde e sewsewo oo fof ina wadi ndiyam. Kuutoragol majjam ina seerti. Ledde tokoose dee ina cokli rooseede. Jawdi ndii ina ñaama, ina lootee. Neddo ina defa, wuppa, rema, maha, ekn. So ndiyam ñakkii : tan **cadeele keewde** njolat. Duum wadi, neddo ina heewi hodde e sara ndiyam. Neddo ndaartata ko ndiyam laabdam, celludam. Duum saabii omo asa **foorasuuji**.

Yimbe bee, maa be **keblanoo** ndiyam d'am. Wonaa ndiyam kala defirtee walla lawyirtee. Duum naamnii ko ndiyam laabdam d'am alaa **sikke**. Daam ndiyam ina heboo e woyndu, walla e robine, walla fooraas, ekn. Hay daam ndiyam ina labbinee. Gure de ngala dum, de y'oogata ko e **buli**, kono ndiyam d'am maa sellinee. Ina wadi kadi e nokkuuji ko ndiyam beeli walla maayo huutortee. Daam ndiyam ina naamnii feewneede hade majjam huutoreede to bannge jargol walla ndefu. Cellal neddo ina waawii wadde tampere, so tawii omo yara kala ndiyam d'am o hebi. Ndiyam njareteedam d'am, so laabaani, ina adda lorla. Duum addani halfinaabe cellal ngal ina pindina yimbe bee e oon fannu. Sellinde ndiyam ina heewi peeje. Burde heen yaawde dee woni **siiwde** ndiyam tawa ko morso laabdo kuutori-daa. Beydude e liiteruaji sappo ndiyam kala, ko foti no sukkode butel **ordesawel** ko feere. Fasnude ndiyam kadi ko e peeje dee jeyaa. Ina wadi peeje godde labbinooje ndiyam.

So en njidii ndiyam d'am **itta**, en y'eewtoto bonannde ndee. Yeewen to d'am bonnetee too, mbele eden ndañana d'um peeje. Waasde uddude robine oo ina jeyaa e bonannde ndiyam. Duum ina yi'ee e lekkolaaji dii, e dude dee, e jehreeji dii, e galleeji dii, ekn. **Tiwooji** pusdi, ndiyam d'am ina **yuppoo**, kam ne ko bonannde. Taarorde de robinaaji mumen nguddetaake ko heen njeyaa. Coktirde robinaaji dii, so mbonii, ina saaboo ndiyam wala. Sukaabe ngona e fijde heen.

Gooto kala ina foti naatnude junngo mum e ittingol ndiyam d'am. Wadde goomuuji ina poti daraade ngam findinde yimbe bee. Joom gannde'en ina kaani haalande en ko woni e bonnude ndiyam. Oon sahaa, jannginoobe bee maa keblu eleweebe mumen. Seernaabe bee ne maa neh almuubbe bee. So sukaabe mawnii e ndiin nehdi, fof maa rewoy laawol. Mawbe bee, e kala fannu mo be keedti, mballitira **waajuuji**.

Kala kuutortoodo ndiyam ina haani toppitaade d̄am. Reena mbele tuundi, walla **keneeli** mbaasa naatde heen. Deen gede ina mbonna ndiyam. Eden poti kadi hippude ndiyam d̄am. **Mbadten hakkille** e nokkuuji mooftirdi men ndiyam. Hakkunde yoogol ngol e mooftugol ngol, ndeenka mawka ina foti heen wonde. Tawde en potaani waasde ndiyam, eden kaani reende d̄am. Bamtaare e nguurndam mbeldam njahdata ko e ndiyam keewdam, moȳam. Kala mo alaa ndiyam, **jiggooytoo** d̄am sabu nafoore majjam. Yoogde beñuwaar ndiyam tawa ko pot tan coklu-d̄aa, ina jeyaa e pelle bonanndeji. Dufgol ndiyam keewdam d̄am ko heen kadi jeyaa. Sifaaji bonnugol ndiyam ina keewi. E nokkuuji keewdi, ndiyam soodete. So a yobaani tan d̄am dartinte, kuppee, tampere **lomtoo**. Galle laamu kalfinaado ndiyam d̄am yidaa d̄am bonnee. Duum saabii, kala no kuutoragol ndiyam d̄am heewiri, ko noon njobdi ndii muusirta. Nehde sukaabe bee e besnguuji d̄ii e no ndiyam huutorirtee, ina walla jinnaabe bee.

Moni kala ina haani daranaade moy'ingol ndiyam ðam. Nedðo fof ina reentoo bonnude, ina feewna so boniraama. Mo waawaa fewnande hoore mum kala, hollita ðum joom golle'en bee. Moy'inde ndiyam fawii ko e ittinde ðam e labbinde ðam. Alaa to ndiyam foti bonneede, haa arti e nokku mo heewaani ðam. Boyli dii ina poti y'ee waneede kippode. Duum ina faddoo **berle** dee e nder majji. Sahaa kala, waddee heen ordesawel ina dannda en e rafiji. Ko hono noon foorasuuji dii ne poti aynireede, loode dee ina lawyee sahaa fof. So wadaaka noon, tampere ina waawi **jolde**. Ndiyam ðam haani ko laabde. Wonþe e diiwanuuji baddi maaje dii, eþe poti salaade rufde kurjuru oo e nder ndiyam ðam. Be mbadta hakkille haa ko wayi no peterol walla esaas waasa heen rufeede. Kala ndiyam ðam sellaani, ina waawi **saabaade** ñabbuuli. Wadde, ndaro-ðen e yarde ndiyam laabdam mbele eden **ndada** e won e rafiji.

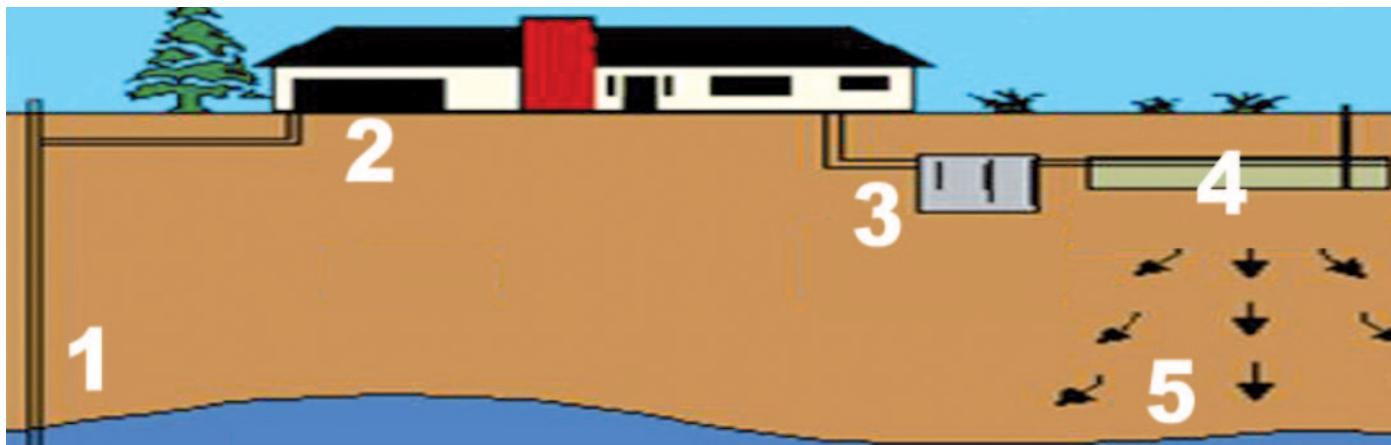
Leydeelee dee kala ina ndokki ndiyam faayidaagal mawngal. Ede nganndi ndiyam to tolpii e yimbe, jawdi, ledde, ekn. Hannde, baasal ndiyam e won e nokkuuji kam e **ŋakkugol** majjam e won e diiwanuuji ko cadeele mawde. Kadi, keewgol yimbe bee ina ɓeydoo. E nder Senegaal, foorasuuji dii **kawridinaani** leydi ndii fof. Won e gure, boyli dii korii, tee maaje ngalaa toon. Duum addanta be haabude saretaaji maabbe ebe njiiloyoo ndiyam. Foorasuuji keewdi ndiyam mum yonaani yimbe nokku oo. Di nattii waawde roondaade noy়া yimbe bee to bannge ndiyam. Laamu nguu ina darii ngam wallude diiwanuuji dii no kebiri ndiyam. Ndiyam ina jeyaa e **hujjaaji** di ngu yidi **yoltude**. Hadaani cadeele e bannge ndiyam ngasaani. Wadde kaan-den ko wadde feere haa moyyinen jogogal ngal. Duum naamnii ko ittinde e labbinde ndiyam ðam. Laamu ina haani toppitaade ndiyam maaje ðam mbele hodbe e saraaji dii ina kuutoroo ðam tawa alaa lorla. Yimbe bee e laamu nguu kaani ko jaggondirde e oon liggeey.

Kuutoragol ndiyam fawii ko e **sahaaji**. Waktu buubol, **njaram** keewdam ustoto, lootogol ngol ina famdi. Doon, ndiyam dam ittat. Kono e nguleeki, ko yaretee koo ina burti, loode dee ina keewi. E nder oon sahaa, ndiyam ne huutoree **haa burta**. E sahaa ndunngu, ndiyam ina dañoo.

Haa jooni kadi, soklaaji dii ngonaa gootum. Jiddo tan yarde, wuppuude, lootaade, jiidaa e joom **sefre** jawdi. Ina seerti kadi e demoowo ceedu, tee ina yarna jawdi mum.

Wayi ko no galle bađđo yimbe huutortoođe ndiyam no feewi nii. Oon jiidaa e galle mo alaa dental, tee omo famdi ko yettata e ndiyam. Ittinde ndiyam, ko fotndude sokla mum oo. Ko wonaa duum koo, wontii bonannde. Kala mo reenataa ndiyam, ko o bonnoowo, doondiido haala. Wayi ko no hodđbe leydi Kanadaa, do nganndu-daa kañum buri heewde ndiyam. Kono yimbe leydi ndii buri waawde huutoraade ndiyam e aduna oo.

Ko toon buri heewde ko leydeelee dee kuutortoo so a yaltinii heen Amerik. Duum wadi oon diiwaan, ina darii ngam ittinde ndiyam. Kanadaa ko leydi keewndi ndiyam. **Diyße** dee ndoganta ko **bannge worgo** leydi ndii. Pecce tati yimbe bee kodi e hirnaange leydi ndii. Wadde, jeyaaabe worgo ngoo buri famdude yimbe e heewde ndiyam. Hirnaangenaabe buri be famdude ndiyam. **Oropnaabe** kañum'en, ngustii kuutoragol mumen ndiyam. Kanadanaabe ina njokki foodde ndiyam mbeldam ngummotoodam Orop. Oropnaabe ina ndarii ngam ittinde ndiyam mumen. Ebe mijjoo janngo sukaabe mabbe. Ndiyam ngumotoodam les ðam jogii yimbe leydi ndii. Daam ndiyam, ko isin liggootodo e peterol e gaas oo foodata ðam. Masiŋaaji dii ina mbaawi bonnude ndiyam ðam. Yimbe njamiraama yo bee ngulnat ndiyam ðam hade mabbe huutoraade ðam.

Nafoore ndiyam dám yahdata ko e laabal ngal. Limoore yimbe bee e soklaaji dii **peññinta** cadeele ndiyam dám. Nokkuuji keewdí ina caddaa ndiyam mbeldám. E nokkuuji yoro dii, baasal ndiyam ko cadeele. Laamu nguu lelnii kuule mbele isinaaji dii ina mbaasa bonnude ndiyam dám. Yimbe bee **keptinii** ndiyam dám moyýaani dám. Ko **wayli** ndiyam ina weeþi. Nebam ledde dee ina wayla ndiyam. Kono, ina waawi seerndeede e ndiyam dám. **Tutagol** ledde ngol ina moyýi e diyýe dee. Puudar badeteedo e ndema kaa ina bona ndiyam. Cuurki kañum ne, ina waawi bonnude dám. Sellinde ndiyam naamnii ko ganndal e kabirde. Ndiyam ina foti reeneede. Ndiyam moyýam ina anndiree baylogol henndu mum, mbaadi mum, walla cafgol mum. So ndiyam wayliima, yarde dám ina waawi addude rafiji.

Eden ciftinora tan hol no mbadaten haa ndiyam ðam itta. Moni kala ina foti ustude ko huutortoo koo. Kadi, eden kaani reende ndiyam ðam e bonannde. Ittinde ndiyam woni huutoraade ko foti koo tan. Ina waði nokkuuji e sahaa nguleeki ebe caloo oto lawy'ee. Ebe kada hay **sardinjaaji** ndoosee. Ndema ina sokli ndiyam. Nokkuuji gulði buri waawde bonnude ndiyam. **Ndema ceedu** nguu ina jeyaa e ko saabii ðum. Tiwooji pusði, walla ledðe dooseteede dee ina nawa ndiyam. Eden poti ummanaade bonnugol ndiyam ngol. Wadde eden kaani yiitude peeje jahduðe e **jamaanu**, haa teentti to bannge ndema ceedu kaa. Kabirðe moy'ye pot-den golloraade. Leyðeele dee ina kaani jokkondirde ngam de mbaawa **sabobinde** tobooji.

Naamne

- 1 Hol ko waawi heftaade nedđo so alaa ndiyam
ko foti e balde tati ?
- 2 Haalan am gede tati kadooje ndiyam bonde.
- 3 Hol ko anndini en Senegaal ina jogii cadeele ndiyam ?
- 4 Ko wadi ko saanga buuđol e ndunngu ndiyam buri weebde
ittinde ?
- 5 Hol mijo njogi-don e bonnugol ndiyam, e yarde ndiyam
đam laabaani ?

Ce livret gradué a été conçu et imprimé grâce à l'appui généreux du peuple américain
à travers l'Agence des Etats-Unis pour le Développement International (USAID).

USAID
DU PEUPLE AMERICAIN